

Вид довідника ВНЗ кожного державного замовника представлений у табл. 7.

У процесі планування підготовки фахівців державний замовник має отримати необхідну інформацію про характеристики та можливості кожного ВНЗ. Код ВНЗ має п'ять розрядів, серед яких два перших визначають державного замовника, а три останні – вищий навчальний заклад.

Висновки

Оскільки основна інформація про ВНЗ зберігається в загальнодержавних масивах, необхідно по галузевому коду ВНЗ знайти його загальний код. Використовуючи кодифікатор (табл. 1), отримуємо загальнодержавний код конкретного ВНЗ. Цей код дає можливість в автоматизованому режимі звернутись до масивів інформації, наведеної в табл. 5, та отримати необхідні дані для виробки проектів планів підготовки фахівців з вищою освітою.

Серед необхідних даних – освітньо-кваліфікаційний рівень, галузь знань, напрям підготовки та спеціальність під-

готовки фахівців, а також навчальна потужність ВНЗ, осіб в рік. Крім того, довідник містить дані щодо форми власності та рівня акредитації ВНЗ.

Список використаних джерел

1. Кочарян І.С. Стратегія управління вищим навчальним закладом в сучасних умовах / І.С. Кочарян, М.М. Клименюк. – К.: Освіта України, 2011. – 192 с.
2. Офіційний сайт Верховної Ради України, <http://www.rada.gov.ua>
3. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, <http://www.mon.gov.ua>
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 13.12.2006 №1719 «Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра».
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 №787 «Про затвердження переліку напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра».

УДК–633.854.78

О.В. ПІТИК,
доцент кафедри маркетингу, Вінницький кооперативний інститут,
М.А. ДЗЮМАК,

доцент кафедри екології та охорони навколишнього середовища, Вінницький національний аграрний університет

Стан виробництва насіння соняшнику в сучасних екологічних умовах України

Досліджено стан виробництва насіння соняшнику в Україні з врахуванням світового зростання попиту на нього та проаналізовано тенденції зростання обсягів виробництва соняшнику в сучасних екологічних умовах.

Ключові слова: соняшник, обсяг виробництва, попит, збереження родючості ґрунтів, формування гумусу.

Исследовано состояние производства семян подсолнечника в Украине с учетом мирового роста спроса на него и проанализированы тенденции роста объемов производства подсолнечника в современных экологических условиях.

Ключевые слова: подсолнечник, объем производства, спрос, сохранение плодородия почв, формирование гумуса.

The state of sunflower seeds in Ukraine with regard to global growth in demand for it and tendencies increase in sunflower production in the current environmental conditions.

Keywords: sunflower, production volume, demand, preservation of fertility of soils, formation of humus.

Постановка проблеми. Зернове господарство та олійне виробництво України є стратегічною, ключовою і найбільш ефективною галуззю народного господарства. Інтерес до

виробництва та реалізації насіння соняшнику і продуктів його переробки пояснюється попитом на рослинні олії на світовому ринку як продуктів харчування та компонентів біопалива. Якість продуктів харчування напряму залежить від екологічного стану територій їх вирощування або виробництва. В нашому випадку екологічний стан територій вирощування є показник вмісту абіотичних речовин у ґрунті. Також при вирощуванні насіння соняшнику відбувається виснаження ґрунтів, а саме зменшення кількості гумусу. Враховуючи вищевикладене та той факт, що олія – це єдиний український харчовий продукт, який завоював світовий ринок, питання вирощування соняшнику у форматі збереження екологічності ґрунтів є досить актуальним.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблема зростання валового збору соняшнику пов'язана зі збільшенням його посівних площ в Україні і в наш час є досить актуальною, враховуючи світову тенденцію скорочення цих площ і розширення посівних площ інших олійних культур. Дослідженню питань стану та розвитку ринку олійних культур, зокрема насіння соняшнику, присвятили свої наукові праці С.М. Бойко, А. Бурка, Ю. Гаркавенко, Н.А. Іванова, В. Кухта, Т.В. Куць, В.М. Лисогор, О. Маслак, О.М. Петрига, А.А. Побережна, П.Т. Саблук, О.М. Шпичак. Проте дотепер

залишається відкритим питання формування оптимального балансу між зростаючим попитом насіння соняшнику і потребою обмеження площ його посівів із врахування впливу на екологічний стан ґрунтів.

Мета статті. Стаття присвячується узагальненню стану виробництва насіння соняшнику в Україні з врахуванням світового зростання попиту на нього та аналізу тенденцій зростання обсягів виробництва соняшнику в сучасних екологічних умовах.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняні підприємства на території України соняшник як польову культуру почали вирощувати в середині XIX ст. У 1881 році під соняшником було засіяно 9 тис. га, а в 1913 році – 76 тис. га (у 8 разів більше).

На сучасному етапі розвитку ринкових відносин Україна посідає друге місце у світі з виробництва соняшнику після Росії, насамперед за рахунок збільшення посівних площ. За врожайністю цієї культури Україна займає десяте місце у світі, а з виробництва соняшникової олії на Україну припадає 25% світового ринку. У структурі площі посівів в усіх категоріях господарств в Україні під урожай 2011 року технічні культури займали близько 27% (серед яких соняшник 17%, соя 4%, ріпак 3%).

Аналіз структури посівних площ олійних культур за категорією товаровиробників наведено в табл. 1. Як свідчать наведені дані, переважну частку в загальній площі олійних культур сільськогосподарських підприємств займав соняшник – 65,6%, у фермерських господарствах та господарствах населення – відповідно 73,3 та 89,8%.

Значний приріст посівних площ соняшнику в Україні сприяв зростанню валового збору культури. При цьому протягом останніх років спостерігається чітка тенденція зростання обсягів виробництва за рахунок розширення площ

посіву, а урожайність в основному залежить від природно-кліматичних умов, тобто нарощування обсягів йде екстенсивним шляхом (табл. 2). Якщо у 2001 році в Україні відношення зібраної площі соняшнику до ріллі становило лише 7,4%, то у 2010 році воно досягло 13,4%. Разом із тим частка олійних у структурі посівних площ сільськогосподарських культур у 2009 році у країнах світу не перевищувала 1,73%, у країнах Європейського Союзу – 3,7%[6].

За даними табл. 2, валовий збір насіння соняшнику в усіх категоріях господарств у 2011 році зріс в 2,5 раза порівняно з 2000 роком при незначних коливаннях рівня врожайності за рахунок збільшення посівних площ. Збільшення площ під соняшником призведе до зменшення якісних показників ґрунту і зниження врожайності наступних культур. У 2011 році в порівнянні з 2000 роком загальні посівні площі під соняшником зросли у 1,6 раза і сягали 4,739 млн. га. При цьому в сільськогосподарських підприємствах площі посівів збільшилися в 1,6 раза, а в господарствах населення – в 3,3 раза. Причиною таких тенденцій є зростання попиту та цін на насіння соняшнику, що забезпечує щорічно високий показник його рентабельності.

У територіальному розрізі динаміка виробництва насіння соняшнику наведена в табл. 3.

Аналіз табл. 3 та власні розрахунки показали, що найбільше соняшнику вирощують в Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Кіровоградській, Луганській, Миколаївській, Одеській, Харківській та Херсонській областях. У 2011 році зібрані площі соняшнику даних областей становлять 3739,3 тис. га, або 79% від загальної в Україні, відповідно їхня частка у валовому зборі понад 80% (5300,3 тис. т). Найвища урожайність соняшнику у 2011 році була у Харківській – 24,4 ц/га, Полтавській – 23,2 ц/га, Черкаській – 22,1 ц/га, Дні-

Таблиця 1. Посівні площі олійних культур за категоріями господарств в Україні в 2011 році

Культура	Усі категорії господарств		Сільськогосподарські підприємства		У т.ч. фермерські господарства		Господарства населення	
	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%
Олійні культури, всього	6859,4	100	5869,6	100	1319,6	100	989,8	100
У т.ч. соняшник	4739,2	69,1	3850,2	65,6	967,9	73,3	889,0	89,8
Соя	1134,2	16,5	1075,5	18,3	173,4	13,1	58,7	5,9
Ріпак	870	12,7	836,9	14,3	155,1	11,8	33,1	3,3

Таблиця 2. Динаміка посівних площ, виробництва і урожайності соняшнику по категоріях господарств за 2000–2011 роки

Категорія господарств	Рік					2011 рік до 2000 року, %
	2000	2008	2009	2010	2011	
Посівна площа, тис. га						
Всі категорії господарств	2942,9	4305,6	4231,9	4572,5	4739,2	в 1,6 р.
С-г підприємства	2670,7	3380,2	3329,0	3667,3	3850,2	в 1,4 р.
Господарства населення	272,2	925,4	902,9	905,2	889,0	в 3,3 р.
Валовий збір, тис. тонн						
Всі категорії господарств	3457,4	6526,2	6364,0	6771,5	8670,5	в 2,5 р.
С-г підприємства	3025,7	5289,3	5177,4	5585,6	7288,8	в 2,4 р.
Господарства населення	431,7	1236,9	1186,6	1185,9	1381,7	в 3,2 р.
Урожайність, ц/га						
Всі категорії господарств	12,2	15,3	15,2	15,0	18,4	1,5
С-г підприємства	11,8	15,8	15,7	15,4	19,0	1,6
Господарства населення	16,0	13,4	13,1	13,1	15,5	0,97

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Таблиця 3. Динаміка зібраних площ, виробництва і урожайності соняшнику за регіонами в усіх категоріях господарств

	Зібрана площа, тис. га			Валовий збір, тис. т			Урожайність, ц з 1 га		
	2008	2011	2011 рік у % до 2008 року	2008	2011	2011 рік у % до 2008 року	2008	2011	2011 рік (+/-) до 2008 року
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Україна	4279,5	4716,6	110	6526,2	8670,5	132	15,3	18,4	3,1
АР Крим	31,6	54,5	172	28,6	56,4	197	9,1	10,3	1,2
Вінницька	118,7	148,0	124	217,6	289,0	132	18,3	19,5	1,2
Волинська	0,5	1,2	240	0,4	1,4	300	8,3	11,8	3,5
Дніпропетровська	540,8	492,8	91	851,4	1034,5	121	15,7	21,0	5,3
Донецька	443,1	432,1	97	747,3	776,7	104	16,9	18,0	1,1
Житомирська	5,0	35,9	в 7 р.	6,6	60,6	300	13,3	16,9	3,6
Закарпатська	1,5	2,8	186	1,9	4,4	231	12,2	16,1	3,9
Запорізька	594,4	609,4	102	824,5	1004,2	121	13,9	16,5	2,6
Івано-Франківська	0,7	5,6	в 8 р.	1,0	12,5	в 12,5 р.	14,0	22,5	8,5
Київська	44,6	86,0	193	82,1	167,2	203	18,4	19,4	1
Кіровоградська	409,0	464,7	113	635,6	918,2	144	15,5	19,8	4,3
Луганська	333,5	359,3	107	459,2	578,7	126	13,8	16,1	2,3
Львівська	0,1	1,1	в 11 р.	0,0	1,8	200	3,4	15,3	11,9
Миколаївська	420,2	382,0	90	517,3	632,3	122	12,3	16,6	4,3
Одеська	232,6	301,5	129	313,3	430,8	137	13,5	14,3	0,8
Полтавська	212,1	233,8	110	457,9	543,2	118	21,6	23,2	1,6
Рівненська	1,5	3,1	206	2,7	4,5	166	18,0	14,5	-3,5
Сумська	63,1	116,4	184	112,3	237,7	211	17,8	20,4	2,6
Тернопільська	6,9	13,0	188	10,9	22,2	203	15,7	17,1	1,4
Харківська	326,4	374,4	114	586,6	913,1	155	18,0	24,4	6,4
Херсонська	327,8	323,1	98	365,1	418,0	114	11,1	12,9	1,8
Хмельницька	14,1	35,7	253	20,1	65,2	324	14,3	18,3	4
Черкаська	123,1	157,8	128	238,1	348,5	146	19,3	22,1	2,8
Чернівецька	5,6	7,0	125	8,8	11,5	130	15,6	16,5	0,9
Чернігівська	22,6	75,4	300	36,9	137,9	373	16,3	18,3	2

Таблиця 4. Аналіз валового збору соняшнику та внесення органічних добрив

	2008		2011	
	валовий збір, тис. т	внесення органічних добрив на 1 га, т	валовий збір, тис. т	внесення органічних добрив на 1 га, т
АР Крим	28,6	0,8	56,4	0,7
Вінницька	217,6	0,5	289,0	0,4
Волинська	0,4	2,8	1,4	2,6
Дніпропетровська	851,4	0,2	1034,5	0,2
Донецька	747,3	0,5	776,7	0,5
Житомирська	6,6	0,9	60,6	1,0
Закарпатська	1,9	0,4	4,4	0,5
Запорізька	824,5	0,1	1004,2	0,2
Івано-Франківська	1,0	1,1	12,5	1,0
Київська	82,1	1,2	167,2	1,1
Кіровоградська	635,6	0,1	918,2	0,2
Луганська	459,2	0,1	578,7	0,1
Львівська	0,0	0,8	1,8	0,8
Миколаївська	517,3	0,2	632,3	0,2
Одеська	313,3	0,1	430,8	0,1
Полтавська	457,9	1,3	543,2	1,2
Рівненська	2,7	0,9	4,5	0,8
Сумська	112,3	0,5	237,7	0,4
Тернопільська	10,9	0,4	22,2	0,3
Харківська	586,6	0,4	913,1	0,2
Херсонська	365,1	0,1	418,0	0,2
Хмельницька	20,1	0,7	65,2	0,6
Черкаська	238,1	1,2	348,5	1,1
Чернівецька	8,8	0,7	11,5	0,6
Чернігівська	36,9	0,9	137,9	0,8

пропетровській – 21 ц/га – областях. Найнижча урожайність спостерігається у Одеській та Херсонській областях, АР Крим у зв'язку з посушливими погодними умовами влітку.

Як видно з табл. 3, валовий збір соняшнику збільшується, а тим самим збільшується і навантаження на ґрунт, що погіршує його екологічні показники (табл. 4).

Основою регулювання вмісту органічної речовини, гумусу, азоту в ґрунті є насамперед дотримання сівозмін із оптимальним співвідношенням зернових, бобових та просапних культур, наявності багаторічних бобових трав і внесенням органічних добрив.

У разі якщо оптимальне співвідношення культур у сівозмінах порушується і збільшується частка культур, що створюють напружений баланс гумусу та азоту, основним фактором їхньої стабілізації стає внесення добрив, передусім органічних.

Аналіз табл. 4 при порівнянні показників 2011 та 2008 років показує, що при збільшенні обсягів валового збору спостерігається тенденція зменшення внесення органічних добрив, які безпосередньо впливають на утворення гумусу. В деяких областях при зростанні валового збору в декілька разів, зокрема в Житомирській області – в 9 разів, Київській, Сумській, АР Крим – у 2 рази, Хмельницькій – у 3 рази, не покращився, а навіть погіршився показник обсягу внесення органічних добрив в ґрунт. Але варто наголосити, що обов'язковою умовою розширеного відтворення ґрунтової родючості і постійного підвищення продуктивності ґрунту є внесення органічних добрив усіх видів та формування обґрунтованої структури посівних площ у сівозміні, яка враховує відтворення гумусу.

Однією з причин зменшення внесення норм органічних добрив у ґрунт є недостатня кількість тваринницьких господарств в Україні у зв'язку зі збитковістю цієї галузі і недостатньою увагою держави до цього питання.

Надмірне розширення площ посівів соняшнику призводить до насичення ним сівозмін понад науково обґрунтовану норму, в тому числі в тих регіонах, які є не дуже сприятливими для вирощування, зокрема на Поліссі, частково в північному й західному Лісостепу тощо. Високий попит на насіння соняшнику сприяв посіву цієї культури на певному етапі господарювання

навіть у тих районах, де традиційно були відсутні посіви або досить незначні площі. Зокрема, це Івано-Франківська, Тернопільська, Львівська, Чернігівська області.

Під урожай 2012 року, за даними Держстату, соняшник посіяний на площі 4,7 млн. га. За прогнозами, урожайність насіння соняшнику очікується на рівні 15,8 ц/га, відповідно валовий збір соняшнику може становити близько 7,5 млн. т [8].

Загальна пропозиція насіння соняшнику на ринку в Україні складається із початкових запасів, які в 2011/12 МР становили 111 тис. т, з виробництва соняшнику у розмірі 8671 тис. т та імпорту – 16 тис. т. Даний показник дорівнював 8798 тис. т, або на 21,5% більше обсягу загальної пропозиції 2010/11 МР (табл. 5).

За даними табл. 5, у 2011/12 МР імпорт соняшнику дорівнював 16 тис. т. Основна частина (близько 92%) імпортованих операцій із соняшником в Україні відбувається з грудня по квітень включно. Імпорт в Україну зумовлений постачанням насінневого матеріалу (сорти та гібриди іноземної селекції) переважно з США, Туреччини, країн ЄС.

Враховуючи прогнозні обсяги виробництва насіння соняшнику, загальна пропозиція 2012/13 МР в Україні зменшиться на 5% і буде на рівні 8320 тис. т. На 2012/13 МР прогнозується незначне зростання імпорту насіння соняшнику в Україну – до 20 тис. т [9].

Можна констатувати, що на обсяги попиту і пропозиції соняшнику в Україні впливають окремі інструменти державного регулювання ринку соняшнику та соняшникової олії: обмеження експорту та імпорту олійних культур та продуктів їхньої переробки, зміна податкової політики, встановлення мінімальних цін на експорт насіння соняшнику.

Основним важелем впливу держави на ринок олійної продукції є кредитування та регулювання експорту-імпорту шляхом зміни відсоткової митної ставки на насіння соняшнику. Оскільки відсутність мита на експорт призводить до збитковості вітчизняних оліежиркомбінатів, у 1999 році було впроваджено ставку вивізного мита на рівні 23%. На початковому етапі встановлення експортного мита на насіння соняшнику не давало очікуваного результату, оскільки його вивозили за давальницькими схемами. З липня 2001 року

Таблиця 5. Баланс ринкового попиту та пропозиції насіння соняшнику в Україні, тис. т

Стаття балансу	Маркетинговий рік		
	2010/11	2011/12	2012/13 (прогноз)
Загальна пропозиція	7244	8798	8700
У тому числі:			
початкові запаси	460	111	800
виробництво	6772	8671	7880
імпорт	12	16	20
Загальний попит	7133	7998	7920
У тому числі:			
внутрішній попит	6688	7770	7410
переробка на олію та інші види продовольчої продукції	6400	7400	7050
на насіння	250	300	290
переробка на нехарчові цілі	38	70	70
експорт	445	228	510
Кінцеві запаси	111	800	780

розмір експортного мита зменшився до 17% з умовою заборонити використання давальницькі схеми щодо насіння соняшник в зовнішній торгівлі. Ця система дій дозволила зменшити експорт українського насіння соняшнику та відновити ефективну діяльність переробних підприємств.

За умовами вступу України до Світової організації торгівлі Україна повинна зменшити експортне мито на насіння соняшнику з 15 до 10%, а при торгівлі з ЄС відбудеться ще більш суттєве її зниження. Але якщо експорт в ЄС буде перевищувати певний обсяг, ставка мита підвищиться до рівня, який застосовується у відносинах із СOT. Для насіння соняшнику граничний обсяг становить 100 тис. т на рік.

Україна має значний потенціал для нарощування виробництва соняшнику не тільки через велику площу орних земель із родючими ґрунтами та сприятливими погодними умовами. Невелика урожайність насіння соняшнику (насамперед через недостатнє використання сучасних технологій та ефективного маркетингу і менеджменту) може бути підвищена у майбутньому при наявності необхідних людських ресурсів, інфраструктурних можливостей і високий ринковий попит, який гарантує прибутковість. Умовою збереження високої прибутковості й конкурентоспроможності виробництва олійних культур у довгостроковій перспективі є перехід до прогресивних високоефективних технологій виробництва і менеджменту. Запорукою таких змін є ефективне та прогнозоване державне регулювання ринку насіння соняшнику та соняшникової олії, мінімізація інвестиційних ризиків, підвищення конкурентоспроможності всіх складових ланцюга постачання продукції.

Висновки

При виборі стратегії виробництва соняшнику на рівні країни та регіонів потрібно дійти згоди щодо питання, наскільки стратегічно виправданим є неконтрольоване розширення площ посівів соняшнику, з погляду збереження родючості ґрунтів, і вже на цій основі вирішувати питання про найбільш

доцільні (допустимі) площі його вирощування. Не виключено, що при вирішенні цієї проблеми може виникнути питання щодо зонального квотування вирощування соняшнику та державного контролю за збереженням землевласниками якісних показників земель.

При розгляді проблеми виробництва олійних культур у сучасних екологічних умовах представляє інтерес дослідження шляхів розвитку тваринництва, що дасть можливість отримати достатню кількість органічних добрив, які безпосередньо впливають на утворення гумусу.

Список використаних джерел

1. Бурка А. Ринок соняшнику: стан, тенденції, перспективи / А. Бурка // Аграрний тиждень. – 2008. – №10–11. – С. 8–12.
2. Гаркавенко Ю. Олієжирова промисловість України: сировинна криза і стратегії компанії / Ю. Гаркавенко // Агробізнес сьогодні. – №19 (242). – Жовтень. – 2012. – С. 7–12.
3. Гудзь В.П. Землеробство. Підручник / В.П. Гудзь. – К.: ЦУЛ. – 2010. – 462 с.
4. Лисогор В.М. Пітик О.В. Неформалізований аналіз інноваційних механізмів державного регулювання виробництва насіння соняшнику // Вісник Хмельницького національного університету. – №1. – 2011.
5. Маслак О. Ринок соняшнику: Україна / О. Маслак // Пропозиція. – 2009. – №12. – С. 64–66.
6. Пітик О.В. Маркетингова стратегія в управлінні виробництвом насіння соняшнику: монографія / О.В. Пітик, Б.Є. Грабовецький. – Вінниця: ВНТУ, 2012. – 156 с.
7. Пітик О.В. Аналіз сучасного стану виробництва та реалізації соняшнику в регіоні / О.В. Пітик // Агросвіт. – 2011. – №13. – С. 56–61.
8. Статистична інформація [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державного комітету статистики України – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Шпичак О.М. Поточна кон'юнктура і прогноз ринків сільськогосподарської продукції та продовольства в Україні на 2012/13 маркетинговий рік. / О.М. Шпичак, Ю.П. Воскобойник, О.В. Боднар. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – Вип. 20 – 366 с.

І.Б. ЯЦІВ,
к.е.н., Львівський національний аграрний університет

Інтеграційні відносини як чинник зміцнення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств

У статті розглядається сутність та основні форми аграрної інтеграції. Досліджуються перспективи трансформації результатів інтеграційних відносин у конкурентні переваги сільськогосподарських підприємств. Сформульовані пропозиції щодо методики вибору сільськогосподарським підприємством певного варіанту

організаційної форми інтеграції. Конкретні рішення мають опиратися на порівняння вигод і витрат, пов'язаних з участю підприємства в інтеграційному об'єднанні.

Ключові слова: інтеграція, сільськогосподарське підприємство, конкурентна стратегія, кооператив, агрохолдинг, кластер.